

САЖЕТЕ ПРИЧЕ КАО ПРИМАРНА ПРИПОВЕДНА ФОРМА ПОЗНЕ ФАЗЕ ОПУСА ДАВИДА АЛБАХАРИЈА

Крајка прича је као корак. Прелазак.

Сажета крајка прича је засјајкивање. Ход у месцу.

(Албахари, 1994: 198)

Један од кључних задатака који ће у наредним годинама стајати пред књижевним критичарима и историчарима који се баве опусом Давида Албахарија тицаће се покушаја да се рад овог аутора систематизује, периодизује и стави у временско-поетичке оквире који ће објаснити његово кретање и напредовање од 1973. до 2023. године, односно од објављивања прве књиге до смрти. Најопштији и најједноставнији начин да се тај рад подели јесте да се узму у обзир године које је Албахари провео у Канади, и да се дела која су настала пре 1994. означе као „претканадски период”, она која су објављена од тада до 2012. (иако се он није вратио из Канаде одједном, него је повратак трајао неколико година, ово је година када је тај повратак започет) као „канадски период”, а сва након тога „постканадски период”. Ова груба подела могла би да добије друге називе – рецимо, „рана”, „средња/зрела” и „позна” фаза – као и да се рашчлани детаљније те да унутар сваког од ова три периода посебно анализирамо ауторове романи, збирке кратких и сажетих прича, те есеје, али ако се усмеримо само на последњих десет година ауторовог живота и рада, односно на „позну” фазу његовог опуса која је трајала од његовог повратка из Канаде до смрти, јасно је да у њој не доминирају романи, збирке кратких прича и есеји, већ управо онај сегмент његовог рада који се најређе помиње – сажете приче.

Наиме, у том периоду, он је објавио три романа, *Живошињско царство* (2014), *Данас је среда* (2017) и *Појовор* (2021), једну збирку прича, *Проушћена љрилика* (2013), два есејистичка наслова, *Давид Албахари* (2012) и *Проза о љрози: љрајменши о крајкој љричи* (2017), па и своје једине драмске и песничке текстове сабране као *Три драме* (2013), односно *10 љесама* (2013), као и три књиге у коауторству – са Жарком Радаковићем, *Књија о музици* (2013) и *Књија о љошојрафији* (2021) и Мирјаном Огњановић, *Лажне бајке* (2020), те чак четири збирке сажетих прича, *Мале љриче* (2013), *Нове мале љриче* (2016), *21 љрича о срећи* (2017) и *Хоћемо још малих љрича, још, још и још* (2020), док збирка *Крава је усамљена живошиња* (2013) представља избор сажетих прича из ранијих наслова. Ако имамо у виду да скоро трећина његових наслова у протеклих једанаест година представља збирке нових или изабраних сажетих прича, јасно је да се ради о доминантном изразу који је у вези како са више приватних фактора који су обележили живот аутора у том периоду и који су га спречили да оствари потенцијал у обимнијим делима, тако и са његовом упорном посвећеношћу управо овој форми коју, са дужим или краћим прекидима, исписује

скоро од почетка свог опуса и збирке *Обичне њриче* (1978) у којој се налазе сажете приче сличне онима из последње фазе рада.

Његове сажете приче обично су, у зависности од формата књига у којима се налазе, обима до једне штампане странице, и као такве не само да представљају нарочиту врсту куриозитета у савременој издавачкој индустрији, већ и расту у наредни корак ауторове поетике фрагментарности и редукуције која одликује његову прозу, тј. последњи ступањ оквира који истражује у романима и обимнијим приповедним текстовима. Оне редукују наратив до крајњих граница, толико да многе од њих садрже тек неколико реченица, док најпознатија, мада не и најкраћа, „Коан од приче” из збирке *Фрас у шуџи* (1984) – „Ако подигнем руку, рече он, куда ће моја рука отићи?” – у десет речи задржава формалне, садржинске и интерпретативне одлике знатно обимнијих текстова. Приче обима од једне реченице присутне су и у другим збиркама, а све оне проналазе своје упориште у поменутиим *Обичним њричама*, збирци од педесетак микроприча које су поређане азбучно по насловима и представљене у једном обимном низу, без одвајања засебних прича на новој страници, приближавајући се тако форми романа *Цинк* (1988), али без истих ауторских намера. Оне су, осим завршне приче индикативно насловљене „Последња прича”, обима до неколико сажетих пасуса, али тако формирана збирка није наишла на претерано позитивну рецепцију код тадашње критике, делимично због успеха *Судије Димиџријевића* (1988), наслова на граници романа и збирке приче који је објављен скоро истовремено, али и због чињенице да се ради о експерименталној форми чији облик апсолутно сведених фрагмената није могао да кореспондира са широким кругом читалаца.

Но, тенденција ка сажимању присутна је и у каснијим насловима, толико да приче збирке *Фрас у шуџи* на тренутке више подсећају на збирку *Обичне њриче* него на приче из *Ојиса смрџи* (1982) које им претходе:

Тако и сада њрејознајем рокенрол у Фрасу у шуџи, њремга бих исџо џако у њима мојао да њрејознам, џледано из њерсџекџиве формалних захџева и захваџа, неку врсџу њрелазној њериода који сџаја њриче из њоследњеј дела Ојиса смрџи са њричама у Једноставносџи. У џом смислу, у највећем броју ових њрича насџојао сам да сажимам њричу све док се не њреџвори у конценџраџ њриче и њриџоведанџа, да је сведем на једну реченицу – као у „Коану од њриче” – а да све осџало њреџуџим чиџаоцу којем се њрича ионако једино дешава. (Албахари, 1997: 113)

Албахари је, као преводилац и антологичар светске и, конкретније, англофоне кратке прозе, био свестан да је кратка прича друге половина XX века снажно обојена одликама постмодернизма, док је, формално гледано, она „фрагментарна, искидана, истрзана, не поштује праволинијски проток времена, не поштује читаоца, не поштује саму себе” (Албахари, 2007: 315), те он на ову појаву фрагмента гледа као на круцијалну одлику кратке приче, толико да сам овај облик посматра као „фрагмент извучен из живота оних који се појављују у причи и то фрагмент који је битан у њиховим животима. То може да буде бескрајно мали и наизглед неважан детаљ који ипак преобликује судбину ликова који се појављују у причи. То би требало да буде коначан и битан догађај у животима ликова. [...] Битни фрагмент

може да буде било шта” (Албахари, 2005: 25). Тако је и трећа кључна збирка његовог раног опуса, *Једносјавности* (1988), фрагментарна до крајњих граница, а већина прича у њој засноване су „на принципу фрагмента као једног од основних приповедачких облика [и] настају низањем, уланчавањем фрагмената који онда у непосредном додиру и садејству обликују једну целовитију форму приче” (Божовић, 2010: 103).

Фрагментарност и редукација кратке прозне форме наставили су се и касније, све до *Необичних прича* (1999), збирке од шездесетак сажетих прича које су контрапункт *Обичним причама*. Говорећи о њима као о слици света која се разломилa на огроман број ситних делова, аутор каже:

Фрајменшарности је сигурно једна од одлика начина на који сада можемо да сагледамо или да покушамо да оишешемо свет. Фрајменшарности је једна од основа на којој стоје постоје модернистички начини приповедања. Ни раније нисам веровао да је могуће сагледавати целину света на било који начин и да заправо живимо од шренушка до шренушка, можда између шренушка од којих су неки интентивнији а неки слабији. Фрајменшарности ових прича је последица с једне стране тога, а с друге стране моје покушаја оштора, покушаја да у једном лошем пролећу ове године не дозволим оној стварној стварности која се догађала овде да у пошћуности овлада мојим приповедањем. [...] Концентрацијом фрајменшарности ја или мој приповедач се боримо да не изгубимо било који од тих фрајменша и шренушка. (Костић, 1999: 30)

Тенденција да се у каснијој фази рада посвети сажетим причама није случајна, и у њима Албахари постиже ефекат који је непрестано покушавао да досегне својим романима и кратким причама – потпуну сажетост, усмерење на суштину идеје, одбацивање свих могућих вишкова и тежњу ка поетичности и конкретности израза. Ове микроприче истовремено захтевају отвореност читалаца за ову необичну прозну творевину, али и спремност да самостално „допишу” сегменте које писац одлучује да прећути:

Сажете приче, заправо, у већој мери траже учешће читаоца у читању те приче. Да бих ја написао ту крајњу причу, ја многе ствари морам да одбацим, али ви као читаоци морате многе те ствари да убаците у тај текст да би текст био пошћуно разумљив. (Албахари, 2017: 115)

Ти редуковани облици настају одбацивањем свега што није неопходно за разумевање списатељске намере – то су „приче које су се трудиле да буду написане и састављене од што мањег броја речи. Значи, циљ је био да напишете причу из које ћете да изоставите све што је непотребно и свака реч која је непотребна тражила је на неки начин да буде избачена из те приче” (Албахари, 2017: 112) – услед чега неретко долази до тога да се поједине приче морају прочитати поново не би ли се проникло до што више слојева разумевања, јер оне садрже „нешто што изневерава читаочева ишчекивања, било у позитивном, било у негативном смислу” (Вујичић, 2013: 55). Ово Албахари додатно појашњава описујући текстове које уврштава у своју антологију најкраће светске приче, али се овај (ауто)поетички став може применити и на његов процес писања сажетих прича:

И за ове крајке или, како их називам, сажете приче мојло би се рећи да настају, и захтевају, слично укрштање сисајелској и читалачкој искуства. Као приповедача, занима ме свака могућност редуковања текста, свако уклањање неопходних речи, док ме као читаоца занима проза која од мене очекује активно учење, удео у самом стварању приче. Осим тога, сажете приче стоје у самој основи приповедања. Од њих је, да тако кажем, саздано само живо нашеј поимања света, јер их налазимо у свим културама, где често служе као средство за досезање највиших духовних стања и увида (од зајонских и италијана до зен и хасидских прича). Моја мала антологија треба да покаже да управо те форме – прилагођене, наравно, захтевима времена и књижевних праваца – представљају константу, једну од константи, целокупне прозе нашеј века. Оно што задивљује јесте способност писаца да превазиђу сваку исцрпљеност те форме, без обзира на привидно мали број елемената који је творе. (Огњановић, 1994: 17)

За разлику од романа или традиционално схваћених кратких прича, сажете приче својом краткоћом и ефектношћу доводе до бржег разрешења и јачег катартичног учинка. Како ових сажетих прича у свакој раније поменутој збирци има неколико десетина: у *Малим причама* и избору *Крава је усамљена животиња* има их преко сто, у *Новим малим причама* тридесет, у збирци *21 прича о срећи*, евидентно је, двадесет и једна, док се у збирци *Хоћемо још малих прича, још, још и још* налази скоро осамдесет, понајвише зато што ова збирка у себи садржи неколико одвојених целина од којих су неке већ публиковане. Наиме, првих тридесет, са поднасловом „Мале приче за Зрењанин” представљају поновљено издање збирке *Нове мале приче*, док су тридесет наредних, означене као „Мале приче о старости” и „Приче о шкарту”, објављене као самостална издања проистекла из сарадње Албахарија, „Песничења” и уметничке групе „Шкарт” кроз програм „Писац је печат” 2013. и 2014. године, које аутор овде поново штампа услед некомерцијалног карактера тих првих издања, а збирку затвара још деветнаест прича подељених у два циклуса. Дакле, у овим насловима треће фазе Албахаријевог прозног рада налазе се стотине записа који, са једне стране, представљају ауторов критички поглед на свет, трагичне догађаје који га чине и апсурдно-гротескне исечке свакодневице, док, са друге, доказују колико се може постићи у тек неколико речи или реченица.

Осетан број ових згуснутих израза личи на прозу и апсурдне ситуације Данила Хармса и могу се читати као „кроки ни о чему” – оне немају конкретну радњу, већ, у маниру фотографије, сликају сцену у микросекунди, али представљају и клицу дужих целина јер се њихов имагинативни потенцијал може даље развијати. Језгровитост, дужина и упечатљивост утичу на читалачки утисак и стога приче о одрастању, (не)могућности писања, злочину и насиљу наводе на размишљања која свакако трају дуже од Поовог читања „у једном даху”. Захваљујући овој елиптичности читалац стиже до катартичног краја у тек неколико реченица које функционишу по принципу поставка → наговештај → разрешење. Неке од тих прича алудирају на теме које је Албахари раније обрађивао у својим романима и причама – од тзв. породичних тема из романа *Цинк*, *Мамац* (1996), *Браћ* (2008), *Ферка* (2010) и *Данас је среда* (2017), до необичног бестијаријума и прича о супрузи приповедача која се, као фикционални јунак, јавља у значајном броју ранијих наслова – а све оне заједно творе засебан корпус сажетих прича које нису само на граници афоризма, коана и поезије, већ и прелазе ту границу:

У поезији познати као „песма у прози“, у прози познати као „црпница“, сажети прича прег-сћавања, у ствари, чудесан свој прозних и поезијских импулса који успостављају великаш-ну равношјежу. Када се она наруши, песма у прози постaje само песма, док црпница оста-је само само црпница. Уместо прецизног ипшања, појављује се лирска зайишаност над судбином или скица јаловој животи. Сажети прича доноси више од штоа. Налик зен коану, она пружа моућност ненаданој увида у право лице стварности. (Албахари, 1993: 6)

Све сажете приче Давида Албахарија имају свој унутрашњи систем и концепт, премда се на прво читање то можда не примећује, и све су написане с одређеном идејом и тежњом, што признаје и сам аутор:

У мојој првој збирци сажетих прича, *Обичне приче* (1988), покушао сам, као што сам наслов казује, да причам необичне приче обичним језиком. У другој, *Необичне приче* (1999), променио сам смер приповедања и необичним језиком сам причао обичне догађаје. У *Шрећој*, *Мале приче* (2013), настојао сам да применим поезију сажимања на све шеме и образце које редовно користим у писању крајњих прича. *Четврта збирка*, књига коју читалац држи у рукама, *Нове мале приче* (2016), доноси тридесет сажетих прича у којима је наласак сћавањен на осећање шееине. Тежи је језик, гуше су слике, али приче, надам се, и даље са лакоћом причају своје приче. (Албахари, 2016: 9)

У оваквом концепту и ауторском промишљању јасно се види да су сажете приче пуноправан део рада овог аутора, а не текстови који настају случајно, без идеје, у паузама писања обимнијих целина, и због тога заврећу посебну читалачку пажњу и подробију критичку анализу.

ИЗВОРИ:

- Албахари, Д. (1993). „Предговор“. *Најкраће приче на свећу*. (Д. Албахари, пр.). Београд: Цицеро; Земун: Писмо; Нови Сад: Матица српска, 5–7.
- Албахари, Д. (1994). „Љуспе од прича“. Р. Дангубић. *Руска кола*. Горњи Милановац: Дечје новине, 196–203.
- Албахари, Д. (1997). „Ауторова белешка“. *Фрас у шуји*. Дела Давида Албахарија, књига 4. Београд: Народна књига, 113–115.
- Албахари, Д. (2005). „Како читати кратку причу“. *Како читати: о страшеијама читања шрајова кул-шуре*. (С. Илић, пр.). Београд: Народна библиотека Србије, 23–33.
- Албахари, Д. (2007). „Кратка прича, пригњечена, ипак је жива“. *Теорија приче: панорама идеја о умије-ћу причања: 1842.–2005*. (Т. Сабљак, пр.) Загреб: Хрватска академија знаности и умјетности, 315–317.
- Албахари, Д. (2016). „Предговор“. *Нове мале приче*. Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 5–9.
- Албахари, Д. (2017). „Кратко, краће, најкраће“. *Проза о прози: фрагменти о краткој причи*. (Д. Бабић, пр.). Сомбор: Градска библиотека „Карло Бијелички“, 109–123.
- Божовић, Г. (2010). „Фрагмент: облик и поступак“. *Зборник 26. књижевних сусрећа Савремена српска проза, 12–13. новембар 2009, Трсеник*. (В. Вукашиновић, ур.). Трсеник: Народна библиотека „Јефимија“, 101–104.
- Вујичић, М. (2013). „Ново побијање времена“. *Нин*, 2345 (7. март), 54–55.
- Костић, С. (1999). „Верност краткој форми“. *Време*, 468 (25. децембар), 30–31.
- Огњановић, М. (1994). „Моја посебна страст“. *Полишика*, 29045 (27. август), 17.